

Van negen tot vijf: verleden tijd?

Een onderzoek naar mogelijkheden van teleforensisme

Kantoorarbeid is in ons land ruimtelijk sterk geconcentreerd. Vaak wordt verondersteld dat als gevolg van moderne informatieverwerking en communicatietechniek binnen de kantorensector een zekere deconcentratie kan gaan plaats vinden. De mogelijkheden van *teleforensisme* - thuiswerk met behulp van de computer - geven aan zo'n proces nog een bijzonder karakter. Iedereen thuis aan de arbeid zou wel een zeer extreme vorm van deconcentratie zijn!

Foto: PTT

ERIK GROENEN

Zonder direct zo hard van stapel te lopen kunnen we vaststellen dat telewerk een oplossing kan zijn voor veel hedendaagse problemen. Zo zou het woon-werkverkeer kunnen verminderen en daarmee de file-vorming in de spitsuren. Daarnaast ontstaat de mogelijkheid dat mensen die om wat voor reden ook aan het huishouden gebonden zijn, betaalde arbeid verrichten zonder dat ze daarvoor de deur uit moeten.

Gescheiden

Tot nu toe zijn woon- en werkplaats voor de meeste werknemers ruimtelijk strikt gescheiden. Deze situatie kan veranderen door de ontwikkeling van micro-elektronica en telecommunicatie. Er kan een nieuwe ruimtelijke flexibiliteit ontstaan, waarbij informatie-arbeid overall, los van het 'kantoor' verricht kan worden. De aanwezigheid van derden is niet langer een vereiste. Zo ontstaat het verschijnsel van de *teleforens* of *telewerker*, die thuis met behulp van microcomputer of terminal werk doet en de gegevens vanuit de woning naar de centrale computer van het hoofdkantoor stuurt.

Teleforensisme biedt diverse voordelen. Er komt een eind aan het ongemak van het pendelen, er is besparing mogelijk op de stijgende bouw-, energie- en beveiligingskosten van kantoren en er ontstaat een grotere arbeidsreserve. Het belangrijkste voordeel is natuurlijk de verwachte produktiviteitsverhoging. Daarnaast zijn er ook nadelen. Dat zijn bijvoorbeeld sociale- en beroepsisolatie, verminderde carrièremogelijkheden en problemen met betrekking tot de zelfdiscipline.

Op dit moment is het nog zo, dat binnen het scala aan telewerkzaamheden de routinematige arbeid overheerst. Dit behelst in hoofdzaak het verwerken van administratieve gegevens. 'The typical home-based white-

collar worker, then, is probably not a male professional, but a young mother doing clerical work'¹. Teleforensisme maakt het mogelijk dat mensen met verantwoordelijkheden voor huisgenoten thuis (betaald) werk verrichten.

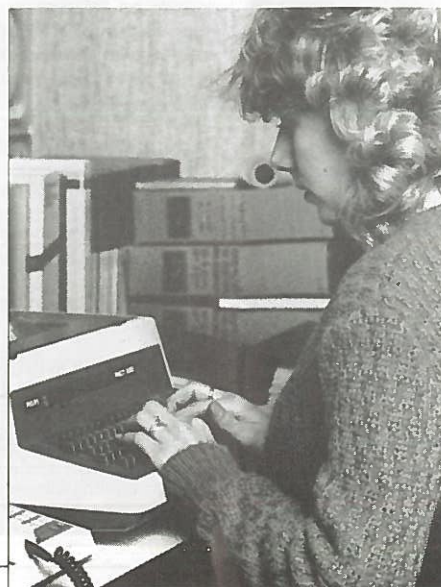
Behalve op het administratieve vlak zien we dergelijke werkzaamheden in de grafische sector en in de telefonische verkoop (bijvoorbeeld bij het postorderbedrijf Otto). Deskundigen zien voor dit routinematige telewerk weinig perspectieven. Door integratie van functies en automatisering van de administraties zullen deze werkzaamheden voor een groot deel verdwijnen.

Naast deze zogenaamde *geprogrammeerde functies* kunnen we de *oriëntatie- en planningfuncties* onderscheiden.² Dit zijn de beleidsbepalende activiteiten waarvoor scholing, creativiteit, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid is vereist. Voor deze werkzaamheden zijn niet veel face-to-face contacten nodig. Vaak wordt lange tijd aan dezelfde opdracht gewerkt en het ligt dan ook voor de hand dat juist deze functies zich lenen voor teleforensisme.

Tweedeling

Als we kijken naar de beroepsgroepen die in aanmerking komen voor 'tele-arbeid', is de tweedeling routinematig/creatief werk eveneens van belang. In de softwarebranche (programmeurs, projectleiders, systeemanalisten, systeemontwerpers) heeft het verschijnsel reeds zijn intrede gedaan. Ook in de dagbladjournalistiek komen we teleforenzen tegen (onder andere bij Volkskrant en Telegraaf). Vaak betreft het hier mensen die

'...a young mother, doing clerical work.' Foto: PTT

hun werk deels thuis, deels op kantoor doen. Zo'n *gecombineerde werkplek* zien we als gevolg van de mogelijkheden van telewerk trouwens steeds vaker ontstaan.

Een ander segment van de arbeidsmarkt waar het teleforensisme populair is, wordt gevormd door de verkopers en andere ambulante werkers. Gouda's Glorie in Lopik werkt bijvoorbeeld al met zo'n dertig mensen op een dergelijke basis.

Bij de locatie van tele-arbeid speelt de factor afstand in principe een ondergeschikte rol. De teleforens lijkt niet te worden gehinderd door traditionele ruimtelijke barrières. Momenteel zijn er echter nog wel tal van technische problemen te overwinnen. Zo kan het bovengenoemde postorderbedrijf Otto alleen telewerkers aannemen, van wie het telefoonnummer met een zes begint, omdat anders de PTT niet kan doorschakelen vanaf het Otto-nummer dat ook met die zes aanvangt.

Maar ook in de toekomst zal het verschijnsel teleforensisme zich waarschijnlijk vooral op regionale schaal afspelen. Ontmoetingsbijeenkomsten van telewerkers zijn makkelijker te organiseren als de arbeidskrachten op niet al te grote afstand van het bedrijf wonen. De 'gecombineerde werkplek' biedt alleen voordelen als het kantoor niet te ver van huis is gelegen. Bovendien blijft vooral bij hooggeschoolde werknemers altijd een zekere (vermeende) behoefte aan face-to-face contacten bestaan.

Al met al is een Groningse telewerker in dienst van een Amsterdams bedrijf niet ondenkbaar, maar op zijn minst onwaarschijnlijk.

Marginaal

In de Verenigde Staten werkten in 1983 zo'n vijftienduizend personen buiten de deur van het bedrijf. Experts voorspellen dat daar binnen vijftien jaar zeker tien miljoen mensen als teleforens werkzaam zullen zijn.

In ons land zijn dat er momenteel enkele honderden. Over de toekomstige ontwikkeling van het verschijnsel bestaat onder deskundigen een opmerkelijke consensus. Zo'n vaart als aan de andere kant van de oceaan zal het hier nog ons niet lopen. Teleforensisme blijft voorlopig een marginaal verschijnsel. Of in een verdere toekomst als gevolg van teleforensisme een deconcentratieproces binnen de kantorensector plaats zal vinden is nu nog moeilijk te voorspellen.

1. Automation of America's Offices: Home-Based Automated Office Work. Washington D.C. December 1985

2. B. Thorngren: How do contact systems affect regional development? In: Environment and Planning 2, 1970.

Auteur: E. Groenen

Titel: Van negen tot vijf: verleden tijd?

Verkrijgbaar: Bibliotheek Geografisch en Planologisch Instituut Nijmegen (te leen)